

A civilizáció legújabb fejleménye Hunnia fővárosának is nyújtja azon élvezeteket, melynek majd minden európai főváros már egy idő óta örvend és kikocsiztatná egy csodaszzerű gőzelőfogattal a meghívottak szízeit . . . ötven és néhány perc alatt Vác városába, ahová eddig a pestiek csak . . . vakító homokfelhőkön keresztül és a legszilajabb magyar ló sanyarú megizzasztásával félnapi gyönyör nélkül és unalomteljes utazással érhettek." Ezzel a vasúttal Magyarország megindult a technikai haladás útján, hogy aztán nem sokkal később, 1848-ban, a társadalmi és politikai haladás kövesse. A következő évben a Pest—Szolnok irányú vasút építése is megkezdődött.

A szabadságharc kitörése megállította a fejlődési folyamatot, de a már megépült két vasút hamarosan a mozgalmas idők szereplője lett. A szabadságharc során Görgey és Kmetty katonák és hadianyag, ágyúk és lőszer szállítására használták a váci vasutat, amíg arra lehetőség volt. A vácihoz hasonló szerep jutott az éppen elkészült szolnoki vasútnak is, csak éppen nem katonákat, hanem a magyar kormányt és tartozékait, valamint Kossuthot és családját vitte az 1848—49-re forduló Szilveszter-éjszakán Szolnokra a Pestet elfoglaló Windischgrätz csapatai elől. A szabadságharc kitöréséig 176 km hosszúságú vasút épült meg, de a harcok idején mind a pálya, mind a felszerelés és a felépítmények súlyos károkat szenvedtek. A szabadságharc bukása után a politikailag megváltozott helyzetben — nem lévén már független magyar kormány — a vasutakat az osztrák kormány átvette és rendbe hozatta.

Kelenváry János

A balatonfüredi temetők

művelődéstörténeti emlékei

A Honismeret 1984. évi 4. számában a balatonarácsi temetők művelődéstörténeti emlékeit dolgoztam föl, ezúttal a balatonfüredi temetőkben nyugvó jeles személyekre szeretnék emlékezni. A falu-Füredről Aszfó felé vezető Bajcsy-Zsilinszky utca végén, a Laki-dűlő déli oldalán fekszik a református temető. A főbejáratról nem messze balra, díszes kovácsoltvas kerítés fogja közre Molnár Aladár (1839—1881), az Arácson létesített Szeretetház hajdani elnökének síremlékét. Felirata: „A népnevelés bajnokának, az első magyar Szeretetház megteremtőjének emlékére emelte Magyarország néptanítói s tanügy barátai adakozásából a Balatonfelvidéki néptanító-egylet.” Száz év után, de csak kibuggyan belőlem: emelünk-e manapság síremléket tanítóinknak?

Hol is működött a „népnevelés bajnoka”, Molnár Aladár? A Nemzeti Múzeumot és Könyvtárt alapító Széchényi Ferenc — Füreden gyógyittatván magát — 1872-ben barokk izlésben kastélyt építtetett

Arácson, nem messze a szép fekvésű Koloska-völgy bejáratától. Dr. Zákonyi Ferenc — városunk díszpolgára — írja a Régi épületek Balatonfüreden (1976) című kismonográfiájában: „... 1870. november 21-én nyílt meg a balatonfüredi Szeretetház intézménye: Eötvös József, az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter 17 ezer korona állami segélyt utalt ki, ebből vette meg az intézet igazgató tanácsa az Arács község mellett lévő emeletes épületet... melybe 1871. január 3-án költözött. A Szeretetházba árva, elhagyott, de erkölcsileg kifogástalan magatartású fiatal fiúkat vettek fel, akiket kiképeztek gazdasági munkára. Kormányzó tanácsa 29 főből állt, elnöke Molnár Aladár, első igazgatója Weber Ede volt...”

Még egy érdekes történeti epizód kíváncsok az előbbiekhöz. A Győri Csónakázó Egylet 1883-ban kiadott kiskönyvében irigylésre méltó részletességgel — és hangulattal — van megörökítve a balatoni evezős-, vitorlás- és úszóversenyek szinte minden mozzanata. A 92. oldalon az alábbi mondat olvasható: „Este a szeretetház javára és Molnár Aladár síremléke költségeinek fedezésére hangverseny volt a gyögyteremben”. A hajdan volt Szeretetház „új gazdája”, a Széchenyi Ferenc Mezőgazdasági Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet 1981-ben emléktáblát helyezett el a temető bejáratánál, amely a látogatót Molnár Aladár áldozatos alkotómunkájára emlékezteti.

Nem messze e síremléktől, a temető főútja mellett áll a Csajághy család sírja, melyen első pillanatban feltűnik a szomorú valóság: apa és fia egy évben távoztak az élők sorából. Dr. Csajághy Gáborról (1903—1972), a vízkémia és gyógyiszapok neves kutatójáról egyebek mellett így írt Földváriné Vogl Mária a Földtani Közlöny 103. számában: „... nehéz anyagi körülmények között, a balatonfüredi családi otthontól elszakadva látogatta a Budapesti Műegyetem vegyész-mérnöki karát... 1935-től már a Földtani Intézet vegyi laboratóriumát irányította — 25 éven keresztül...” Dr. Csajághy Gábornak több mint 40 tudományos dolgozata jelent meg, több hazai társaság választotta tagjai közé, sőt vezető tisztelet is töltött be. A kiváló szakember, a példás szorgalmú, lelkiismeretes vegyész emléke még el Füreden; jó lenne azt maradandóvá is tenni, s talán a későbbiekben egy utcát elnevezni róla. A temető főbejárati kapujánál — a Molnár Aladáré mellett — helyezte el 1982-ben emléktábláját a Dunántúli Regionális (Vizmű) és Vizgazdálkodási Vállalat Balatonfüredi Üzemmérnökségének Lóczy szocialista brigádja.

1975 nyarán sok százan álltak körül annak az embernek a sírját, aki a felszabadulás után a község első kommunista tanácselnöke volt. *Köputaki Antal* (1890—1975) tisztességben megmaradt emléke máig is el Füreden.

A református temetővel szemben, ugyancsak az országot mellett, egy kisebb temető fekszik. Bejáratánál tölgyfa tábla hívja fel a nagy ritkán arra kirándulók vagy sétálók figyelmét, hogy: „Ebben a temetőben nyugszik *Kéry Gábor* (1887—1973) balatonfüredi asztalosmester, aki a Lóczy-barlangot az utókor számára felfedezte. Állította a Lóczy Lajos Gimnázium közössége 1981-ben”. Úgy gondolom, hogy érdemes felidézni a védett, geológiai tekintetben is egyedülálló barlang felfedezésének néhány mozzanatát, rövid történetét. A múlt század vége felé a füredi Öreghegy környékén még működtek kőbányák, ahol — a történet tanúsága szerint — az 1894. év nyarán egy kőfejtő fesztitővása munka közben beleesett egy nyílásba, s mint kiderült, a nyílás nagyobb mélységű üregbe vezetett. Noha *Kéry Gábor* még kisgyermek korában játszott az üreg körül, mégis, csak 1930-ban kereste meg újra a barlangot. „... terve az volt, hogy a... nagyközönség számára hozzáférhetővé tegye és ezzel [is] Balatonfüred természeti szépségeit gyarapítsa...” — emlékszik rá a krónika. A barlangot később a neves geológus, dr. *Kadič Ottó* (1876—1957) irányításával tudományosan is feltárták, később bővítették, majd kiegészítették a járatokat, villanyt vezettek be; ma már kevés kiránduló kerül el a nevezetes látnivalót, ahol 1982-től a bejárati falon márványtábla hirdeti a felfedező és a feltáró tudós emlékét.

A temető nyugati oldalán, nem messze a főbejáratától van egy minden hivatkozástól mentes sír. *Adi néni* — csak így ismerték a helybeliek, s ez a sírírata is. Ránzay Ágostonné nyugszik ott. Neve alatt nincsenek évszámok; amit életében mégis tett, maradandóbb, mint játékosan eltagadott évei sokasága. Francia földön született, később férjével Füreden telepedtek le. Itt élt meg — már öközven — a második világhétszázados utolsó éveit is. *S Adrienn de la Maar* — sokak télen csodálatára — szokott francia hadifoglyokat és katonákat menekített, bűjtatott Füreden! Valamikor az ötvenes évek végén a Francia Becsületrend Tiszti Fokozatát kapta meg a távol- és túlélők által csak „Füredi Mamá”-nak emlegetett idős asszony.

Pár lépésre ettől a sírtól pihen — a felirat szerint — *Kazinczy Ferenc* unokája és dédunokája: *Hegedűs Lajosné* (1846—1922), *Tornáczky Kálmánné* (1875—1945) és *Hegedűs Tornáczky Emma* (1891—1975). S noha a nagy költő személyét illetően távoliak e rokoni kötelékek, említésük talán mégsem hasztalan, hiszen ennek kapcsán — ha csak egy pillanatra is — felidézhetjük magunkban a nyelvújító széphalmi remete kaptát.

Az 1829-ben, klasszicista ízlésben épült füredi református templomtól — melynek falán tábla hirdeti egykori presbitere, az irodalomszervező, népdalgyűjtő és zsoltszerző *Pálóczy Horváth Ádám* emlékét — kellessem sétával érhetünk a hangulatos, védett népi műemlékekben gazdag Siskébe. Neve a mai Füred egyik szomszédos települése emléket őrzi. Az utca felső végében áll még a volt Pálfi-féle vizimalom, melyet lapátok és víz híján mára esetleg az emlékezés, vagy a Sárkányvolgy ittaradott szelleme ha meghajt egyszerez-gyszerez. Az itt kezdődő Régitemető utca a papsokai romokhoz és temetőkhöz vezet.

Papsoka a mai Füredet alkotó öt település egyikének a neve, melyből az utókorra emlékgyarapításul mindössze a szép templomról és a köré fonódó öreg temető maradt. Az alacsony kis falon belül, sárgán virágzó akác mellett pihen *Keöd József* (1839—1897), a Kisfaludy gőzhajó utolsó kapitánya. *Keöd kapitánynak* — a Magyar Hajózás 1982 februári számában — dr. Zákonyi Ferenc állított emléket, ebből idézek: „... a gőzhajó utolsó magyar kapitánya *Keöd József* volt [aki] 1879-től 1887-ig vezette a lapátkeresek első hajót...” Sírja hosszú ideig igen elhanyagolt állapotban volt, mígnem 1980-ban a MA-

Ebben a temetőben pihen
DR. CSAJÁGHY GÁBOR

(1902-1972)

*a vízkémia és quéggyiszapek neves hazai kutatója,
 Balatonfüred születte.*

*A táblát a DRVV „Lóczy Lajos” szocialista brigádja
 készítette 1981-ben.*

HART II. Rákóczi Ferenc szocialista brigádja Siófokról (!) át nem jött és rendbe nem tette. A sírt megtisztították, a sírfeliratot átfestették, a hiányzó keresztet újjal pótolták, a síroszlop talapzatára pedig vörösréz plakettet (1986 őszén még megvolt!) erősítettek az alábbi felirattal: „Keöd József, az első balatoni gőzhajó, a Kisfaludy utolsó kapitánya volt. A MAHART II. Rákóczi Ferenc szocialista brigádja.”

Alig pár lépésre Keöd kapitány sírjától — buxusbokrok és akácok árnyékában — áll egy vörös homokkőből faragott, letört keresztű sír, amely alatt *Csordás László* (1832—1892) 1848-as honvéd porai nyugszanak. Unokája ma is él — csaknem százestendő —, s Keszthelyről gondoskodik a sír ápolásáról. A 48-as honvéd — az irások tanúsága szerint — a Székelyföldön, 17 éves korában állt be Bem apó seregébe tüzérnek, s hosszú hányattatás után telepedett le Füreden. Az emlékezés legszebb és legkegyetesebb módját választotta néhány éve az egyik balatonfüredi iskola: Csordás László sírjánál emlékeztek meg március tizenötödikéről!

A 48-as honvéd sírjával szemben történelmünk újkori harcának áldozatai nyugszanak. Egyfelől 51 magyar pihen egy tömegsírbán, kik a történelmi sorsforduló utóvédharcának lettek áldozatai; pár lépéssel arrább szovjet katonák sírjain nyílik a virág. Crescsenko Petr Tyimofejevics, Kocsanov Viktor Gavrilovics, és 8 ismeretlen katona pihen itt.

Két éve nyírfákat ültettek valamennyi arácsi-füredi emlékezetre méltó személy sírja közelébe — a természet amolyan hagyatkozó jeleként — alig egy-kettő eredt meg. Nem volt, aki egy-egy vödör vízzel fogantatásban tartotta volna őket! Szomorú bizonyítványunk is lehet!

Valamikor a Régitemető utca északi oldalán, a siskei fenyveserdő alatt is temető volt, mégpedig a régi református temető. Itt állt valahol 1960-ig a költő és nyelvész *Kerekes Ferenc* díszes sírköve: ma néha néha kaszálgatják, máskor legeltetik. Az akácsról alatt egy jó cimborám méhe alusszák telente bódult álmukat. Ennek a temetőnek a szomszédságában — talán egy valamikori okos felekezeti békétől indítva — magas, de már romos kőbástyával védve fekszik az izraelita temető. Ajtánján látogatást tiltó tábla, s aki megfogadja az írás tanácsát, mentesül a szégyenteljes látványtól: siratófal bezúvva (éppen mostanában újítják majd fel), a szép márvány síremlékek majd mindegyike sorra ledöntve: szerte az ember és eszközének lélegzetelállító, erkölcsstelen nyomai! De mégsem! Az egyik sírt erős kőénybokr, a másikat tuskés vadakác, a harmadikat, negyediket áthághatatlan bozót védi — ezek még állnak, de meddig? Milyen indulat vezérelhet embereket arra, hogy a már senkinek semmit ártani nem tudó eltávozott embertársak utolsó földi jelét így meggyalázzák?

Amikor a füredi temetők művelődéstörténeti emlékeiről szóló utolsó oldalakat fogalmaztam — magam is kórházban —, nem gondoltam, hogy az örök-huncut füredi mesemondónak is az alsó-laki dűlőben jelölte ki helyét a sors. Nem sokkal 73. születésnapja előtt, 1985. június 4-én helyezték örök nyugalomra *Lipták Gábor* író. Ugy hírlík, ő kérte magát oda: ha kedve szottyán, tudjon hová elbicegni egy jó pohár borra.

Szekér Ernő

Diákszínjátszás Rév-Komáromban

Városunkban a 4 osztályos gimnázium a westfáliai békét követő évben, 1649-ben alakult. Ebben az évben II. Ferdinánd a Várgrof Házat (Domus Burgavili) a jezsuitáknak adományozta, hogy ott iskolát létesítsenek. A kibővített épületben 1698-tól már 6 osztályos nagygimnázium működött, majd 1749-ben a Szent András-templommal szemben, a mai Múzeum helyén álló épületbe költözött az intézet, amelyet 1750-ben Flum osztrák miniszter utasítására újra 4 osztályos kisgimnáziummá alakítottak át. Így működött 1907-ig, amikor ismét nagygimnáziummá minősítették, és 1911-ben a 8 osztályt végzett növendékek már érettségiztek. Még az átalakulás előtt felvetődött egy korszerű épület emelésének terve. Tuba János, Komárom város országgyűlési képviselője 1897-ben egy emlékiratot terjesztett a város közgyűlése elé: